Lectura paratelică şi vârsta cititorilor

CLAUDIA ŞATRAVCA
Biblioteca Publică „Târgu-Mureş"
Chişinău

Abstract

The Paratelic Reading and the Age of the Readers

There are two different kinds of reading: there's the telic reading, done because of an external necessity, and there's the paratelic reading, which is determined by internal necessity. There are also five categories of readers, according to their age.

The paper shows the various needs and desires that each age has, focusing on the reading and what each type expects from or searches in it. It also shows how can the libraries fulfill the needs and expecations of each category and, in the end, it gives examples of activities that were caried out by the Târgu-Mureş Public Library in Chişinău and how they were especially designed for each age group.

Keywords: *readers, paratelic reading, telic reading, age, Târgu-Mureş Public Library in Chişinău.*

„Nu ştiu ce am putut face până la vârsta de cinci sau şase ani. Nu ştiu cum am învăţat să scriu; nu-mi amintesc decât primele lecturi şi efectul pe care l-au avut asupra mea: acela este momentul de când îmi datez conştiinţa neîntreruptă despre mine însumi."

(Jean-Jacques Rousseau)

Lectura literară a fost şi este considerată un mijloc pentru acumularea „culturii generale." Cititul este folosit pentru scopuri diferite, inclusiv recreerea sau divertismentul. Dar o finalitate extrem de dezirabilă a lecturii este autocunoaşterea. Marcel Proust vede în lectură o scrutare a sinelui. Întru validarea acestei opinii, el afirmă: *„În realitate, fiecare cititor este, cât timp citeşte, cititorul propriului său sine. Opera scriitorului e doar un*

BDD-A19410 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:24:25 UTC)

fel de instrument optic oferit lectorului spre a-i da posibilitatea să discearnă ceea ce n-ar fi priceput singur, fără ajutorul acestei cărţi."

Deci, lectura literară implică totdeauna un coeficient mai mare sau mai mic, mai conştient sau mai puţin conştient, de introspecţie, de sondare a sinelui. Scrutarea sinelui, autocunoaşterea şi necesităţile de lectură diferă în funcţie de vârsta cititorului. Aceasta se reflectă în existenţa diferitelor tipuri de texte literare: literatura pentru copii, literatura destinată tineretului sau adulţilor.

Problemele mari de care se ocupă biblioteca sunt următoarele: ce şi cum citesc copiii de plăcere? Ce şi cum citesc adolescenţii? Cum citesc adulţii sau oamenii mai vârstnici? Psihologii deosebesc două tipuri de lecturi: *lectura telică* (cititul cu un scop extern lui însuşi, pentru satisfacerea unei cerinţe, pentru obţinerea informaţiilor...) şi *lectura paratelică* sau *autotelică* (cititul cu un scop independent, un proces motivat intrinsec). Avem în vizorul bibliotecii lectura automotivată, autotelică. Şcoala este obligată să ofere instrumentele cu care se fac opţiunile, dar opţiunile care contează sunt cele făcute în afara şcolii sau după şcoală, aşa cum considera şi Italo Calvino. Misiunea bibliotecii - dar şi a şcolii - este să încurajeze lectura de plăcere. Bibliotecarii vor încerca să potrivească presupusele nevoi sau dorinţe ale cititorilor şi conţinutul anumitor cărţi, ţinând cont de vârsta acestora. În acest sens, se vor ghida după cercetările lui Appleyard care, în studiul ***Becoming a Reader***, propune cinci tipare, cinci roluri tipice ale cititorilor în funcţie de vârstă:

1. *cititorul ca jucător* - corespunde vârstei preşcolare. Experienţa de a asculta poveşti citite de alţii, de a fantaza şi de a participa în diferite jocuri, în care pretinde că este altcineva, este continuă şi se susţine reciproc;
2. *cititorul ca erou sau eroină* - corespunde vârstei şapte-zece ani. Copilul citeşte de bunăvoie, mai ales povestiri de aventuri, şi tinde să se identifice cu eroii ficţionali;
3. *cititorul ca gânditor* - corespunde adolescenţei, când acesta începe să reflecteze asupra caracterelor ficţionale; motivaţiile şi sentimentele acestora diferă de ale sale, încearcă să stabilească o conştiinţă a propriei identităţi;
4. *cititorul ca interpret* - corespunde anilor de facultate, când cititorul se sileşte să înţeleagă textul literar, să-i articuleze o interpretare valabilă;
5. *cititorul adult (pragmatic)* - ajuns la maturitate deplină, este capabil să deosebească finalităţile multiple ale lecturii - dobândirea de informaţii, de

BDD-A19410 © 2009 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:24:25 UTC)

satisfacţii intelectuale şi estetice - preferă proza non-ficţională, preferă textele dominate de personaje celor dominate de acţiune.

Într-o măsură mai mare sau mai mică vom reveni la fiecare tip de cititor antrenat în activităţile şi programele bibliotecii „Târgu-Mureş."

Pentru *cititorul ca jucător*, biblioteca „Târgu-Mureş" a desfăşurat, în cadrul serviciilor extra-muros, un miraculos program pentru preşcolari, **Ora poveştilor**. Copiii sunt familiarizaţi cu cele mai interesante şi frumoase poveşti din literatura naţională şi universală. Pentru a stimula la o mai bună înţelegere a conţinutului şi a personajului, se recurge nu doar la o simplă lectură, ci se organizează înscenări ale poveştilor. Aceste activităţi sunt nişte experienţe inedite pentru cititorul jucător, ingenios, prietenos, sincer dispus să cunoască, să pătrundă pe tărâmul cărţii. **Ora poveştilor** s-a dovedit a fi un program util, care activizează copiii, influenţează dezvoltarea personalităţii lor, contribuie la formarea propriei concepţii despre lume şi valorile umane.

Cititorii ca eroi sunt atraşi de carte; ei citesc cu pasiune, se încadrează cel mai activ în programele de lectură. Incredibil, parcă anume pentru acest tip de cititori, pentru a şasea oară a fost lansat programul fără precedent **Copii Chişinăului citesc o carte**. Anul acesta li s-a propus cartea lui Nicolae Rusu, ***Alunel***, basm modern, o carte premiată de Salonul Internaţional de carte pentru copii (Simpatia copiilor). De bun augur pentru acest program a fost întâlnirea cu scriitorul Nicolae Rusu, organizată de biblioteca „Târgu-Mureş." Autorul şi-a prezentat cartea publicului cititor cu multă inspiraţie. A explicat etimologia numelui Alunel: eroul, când era mic, nu putea pronunţa sunetul **r**, astfel că, în loc de Aurel, spunea Alunel. Foarte succint, a relatat subiectul basmului, creionând şi chipul eroului principal. Îi îndeamnă pe copii să citească: *„Am scris aceasta carte pentru voi, ca să vedeţi cât de frumoasă este lumea*." A avut curajul să-şi divulge şi unele proiecte literare, citindu-le în manuscris povestirea ***Spionul***. La final, la îndemnul scriitorului, şi copiii, micii poeţi, au recitat propriile poezii.

Pe parcursul lunii lui cireş, în cadrul programului **Lecturile verii**, biblioteca a organizat şi alte activităţi, bunăoară: **Prezentare de carte**, **Oră de lectură**, **Oră de ghicitori**, **Oră de poezie**, **Concursuri literare**, **Întâlniri cu scriitori**. Drept grup ţintă au fost aleşi copiii de la tabăra de vară a Liceului „Ştefan cel Mare." Într-o atmosferă agreabilă, memorabilă, a decurs întâlnirea cu două personalităţi chişinăuiene: Silvia Ursache,

BDD-A19410 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:24:25 UTC)

scriitoare şi editoare, şi Petru Rusu, directorul Editurii Iulian. În scurtul său discurs, Petru Rusu le-a vorbit copiilor despre Editura Iulian, una dintre cele mai interesante edituri pentru copii din republică, care a făcut un salt miraculos de la o editură mică la una cu un număr impresionant de titluri. Silvia Ursache, motorul editurilor Iulian şi Silvius Libris, prin munca sa inestimabilă, face posibilă editarea cărţilor de autentică valoare, lucru deloc uşor în condiţiile actuale. Cu multă dragoste, Silvia Ursache a prezentat copiilor colecţia ***Poveşti de peste mări şi ţări***, ***Ciclu de poveşti populare din Basarabia***, ***Enciclopedia curioşilor***, mândria editurii. Inspirată şi încurajată de interesul copiilor, scriitoarea i-a antrenat într-o activitate interactivă, **Cum cunoaşteţi folclorul românesc**, şi a făcut un popas liric cu poezia ***Plaiul strămoşesc***, care a încheiat armonios această întâlnire de suflet, pătrunsă de dragoste de carte, neam, limbă, plai şi copii, lumina candidă a vieţii.

Ţinând seama de afirmaţia lui H. de Balzac, „*Înainte de orice scopul unei cărţi este să te facă să gândeşti*," pentru al treilea tip de cititori (cititorul ca gânditor) am organizat prezentări de carte, mese rotunde, liste de recomandare, ringuri intelectuale. Adolescentul, ca cititor gânditor, este apt deja să înţeleagă că adevăratul conflict în viaţă este lupta dintre diferite forme de gândire, dintre diferite idealuri filosofice. A gândi corect, adevărat - iată ce trebuie să înveţe omul dintr-o operă artistică. Prin activităţile enumerate mai sus, biblioteca a urmărit scopul de a transforma cititorul într-un participant la discuţie, la polemică, într-un gânditor neîmpăcat, cuprins de o stare de dilemă sau „panică" intelectuală. Mesele rotunde şi-au propus - şi sperăm că au reuşit, într-o măsură mai mare sau mai mică - să facă pe cititor să gândească, să mediteze, să aprecieze realităţile existente, să se elibereze de prejudecăţi, de convenienţe, de valori inadecvate, perimate, să-şi stabilească o conştiinţă mai puternică a identităţii sale proprii. În colaborare cu liceele „Lucian Blaga" şi „Ion Creangă," cu implicarea nemijlocită a profesoarelor de limba şi literatura română Victoria Şcolnic şi Ana Galaju, în bibliotecă s-au organizat câteva mese rotunde, pe diverse teme: **Dragostea. Ideal şi pasiune**; **Drumul cărţii**; **Comunicarea nonviolentă**; **Cognosce te ipsum**; **Mulţimea şi individul**, teme solicitate de liceeni. Cea mai riscantă temă a fost **Dragostea. Ideal şi pasiune**, deoarece poate uşor aluneca în banalitate. Dar interesul şi implicarea în discuţie a liceenilor au fost vii, intense. Au polemizat despre iubirea pripită şi iubirea matură, despre iubirea

BDD-A19410 © 2009 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:24:25 UTC)

condiţionată şi necondiţionată, au făcut deosebire între flirt şi cochetărie. Nu a existat unitate de opinii în ceea ce priveşte afirmaţia că dragostea rezultă din aptitudinea de a iubi, existentă în noi înşine, şi nu neapărat din faptul că partenerul are reale calităţi pentru a fi iubit.

Masa rotundă **Comunicarea nonviolentă** s-a axat pe antinomia: comunicare violentă şi comunicare nonviolentă. Toţi participanţii au recunoscut că, actualmente, comunicarea conflictuală, violentă constituie o parte inseparabilă a existenţei umane. S-a observat, cu mult regret, că ţara noastră este bântuită de acest flagel - violenţa; ea şi-a făcut loc în toate sferele de activitate umană: relaţiile de afaceri, cele cotidiene, cele de familie, adică a afectat întregul organism social. Comportamentul agresiv, comunicarea violentă sunt explicate prin criza în care ne aflăm, prin sentimentul personal al ratării şi printr-o subcultură conflictuală proprie statelor ex-sovietice. Pe parcursul discuţiei, s-a încercat găsirea modalităţilor care să ne permită să depăşim conflictele, să evităm limbajul brutal, înţesat cu elemente depreciative, cu atac la persoană, adică să ne antrenăm într-o discuţie nonviolentă.

Mai specială a fost masa rotundă **Mulţimea şi individul**. În contextul evenimentelor de la 7-8 aprilie, această masă rotundă a fost foarte actuală şi dificilă, accentele au fost de ordin psihologic, şi nu politic. Tinerii, cu o luciditate surprinzătoare, au semnalat următoarele caracteristici ale mulţimii: incapacitate de conştientizare, reacţie la nivel de instinct, imaginaţie fără continuitate, concurenţa ideilor năstruşnice, sugestibilitate înaltă, lipsa responsabilităţii. Cu lux de amănunte au conturat şi particularităţile comportamentale ale individului în mulţime: anonimitate, instinctivitate, prioritatea inconştientului, agresivitate instinctuală, lipsa capacităţii de autoanaliză, lipsa de răspundere.

Aceste mese rotunde demonstrează că avem un tineret activ, cu multă iniţiativă, sceptic, neliniştit, în veşnică frământare şi veşnică căutare. În jurul meselor rotunde s-au adunat şi au făcut schimb de păreri 506 utilizatori.

Un vădit interes a suscitat prezentarea cărţii ***Ştiaţi că? Caleidoscop enciclopedic*** (concepţie, selecţie, realizare: dr. E. Manea-Cernei, Alexandru H. Frişcu). Prezentarea treptată s-a transformat într-un mini-ring intelectual. Dacă programele pentru cititorul jucător şi cititorul ca erou au avut mai mult o funcţie afectivă şi ludică, deoarece majoritatea beneficiarilor erau tentaţi de manifestări spectaculoase, când e vorba de

BDD-A19410 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:24:25 UTC)

cititorul gânditor ne axăm pe două scopuri: de a distra şi de a instrui, punând accentul totuşi pe luciditatea raţiunii. În acest sens, am selectat opere şi scriitori mai speciali, cum ar fi: Haruki Murakami (***În căutarea oii fantastice***; ***La capătul lumii*** şi ***În ţara aspră a minunilor***; ***Cronica păsării-arc***); Amos Oz (***Soţul meu, Michael***; ***Să cunoşti o femeie***); Salman Rushdie (***Shalimar Clovnul***; ***Copiii din miez de noapte***) şi povestirea Sandrei Gregori, (***Uitaţi că aţi avut o fiică***, relatând anii de închisoare la Bangkok Hilton).

Dacă e să ne referim la listele de recomandare pentru acest tip de cititor, aş nominaliza aici, în primul rând, colecţia Eminescu, donaţia valoroasă a profesorului târgumureşean Timotei A. Enăchescu, originar din Basarabia. Într-o epocă de mari frământări şi transformări, când omenirea este plină de pericole şi ameninţări, de surpări interioare, opera lui Eminescu merită o reactualizare, care e menită să formeze un cititor lucid, activ, angajat într-o luptă pentru triumful idealurilor umaniste. Dacă va reuşi să se distanţeze de o interpretare banală, şcolărească a operei lui Eminescu, această listă va contribui, cu certitudine, la evoluţia interioară a cititorului.

Trec în revistă şi alte liste de recomandare: ***Apele - un dar miraculos al pământului***; ***Tineretul şi viciile***; ***Umorul - catalizatorul vieţii***; ***Sănătatea - valoare incontestabilă***; ***Romane de dragoste***; ***În lumea fantasticului şi aventurii***; ***Târgu-Mureş - partener durabil***.

Cititorul ca interpret - al patrulea tip - este un cititor mai rafinat, mai inteligent, mai greu de antrenat în activităţi colective, în virtutea faptului că el are interpretări proprii şi suportă mai puţin ghidarea din exterior, tolerează doar provocarea. O provocare pentru acest tip de cititor (cât şi pentru cititorul adult, pragmatic, al cincilea tip) este cartea ***Măcel în Georgia***, propusă în cadrul programului **Chişinăul citeşte o carte**. Dumitru Crudu a oferit cititorilor de la biblioteca „Târgu-Mureş" o şansă fericită acceptând o întâlnire cu ei chiar în momentul demarării programului. Autorul şi-a prezentat cartea cooperând cu cititorii. Iată câteva repere:

- s-a referit la subiectul romanului, care reprezintă o pendulare între Tbilisi şi Chişinău, unde au loc mişcări antisovietice - fundal pe care personajele îşi dezvoltă existenţa;
- descifrează titlul romanului;
- comentează tabloul de pe copertă;

BDD-A19410 © 2009 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:24:25 UTC)

- analizează limbajul personajului, un limbaj dur, frust.

Cei care au solicitat cartea ***Măcel în Georgia*** pe parcursul perioadei estivale sunt tentaţi să mai aibă o discuţie tête-à-tête cu scriitorul. Această discuţie va avea loc în cadrul conferinţei anuale de totalizare **Lecturile verii**.

Contingentul cititorului adult, pragmatic - al cincilea tip -, utilizator al bibliotecii „Târgu-Mureş," atinge cifra de 400. Preferinţele literare ale acestui tip de cititor variază. S-ar putea face o clasificare succintă:

- cititori care preferă romane poliţiste;
- cititori care preferă romane de dragoste (în special femeile);
- cititori orientaţi spre romanele de analiză psihologică;
- cititori care preferă lucrările clasicilor naţionali şi universali;
- cititori care preferă opera scriitorilor contemporani;
- cititori ahtiaţi după proza non-ficţională (istorie, biografii).

E cunoscut faptul că una din regulile cardinale ale codului informal de lectură de plăcere ale cititorului tânăr (copil, adolescent) este viteza. Cititorul matur, însă, nu urmăreşte viteza, el are un tempo lent de lectură, o manieră reflexivă şi interpretativă. Nu exclusiv, dar în mare măsură, din cohorta cititorilor pragmatici se recrutează pasionaţii de relectură. Dar extinderea lecturii în relectură (despre care Borges spune: „*întotdeauna recitesc mai curând decât să citesc*"), tot mai actuală astăzi, e un subiect pentru o altă discuţie.

Bibliografie selectivă:

- J. A. Appleyard, ***Becoming a Reader: The Experience of Fiction from Childhood to Adulthood***, New York, Cambridge University Press, 1990.
- Matei Călinescu, ***A citi, a reciti: către o poetică a (re)lecturii***, Iaşi, Editura Polirom, 2007.
- Paul Cornea, ***Introducere în teoria lecturii***, Bucureşti, Editura Minerva, 1988.
- Lidia Kulikovski, ***Lectura tinerilor studioşi sau Tinerii şi „Zăbava cititului,"*** în ***Biblioteconomie: studii, cercetări, recenzii, prefeţe, eseuri, interviuri***, Chişinău, Editura Magna-Princeps SRL, 2008.
- Adrian Marino, ***Biografia ideii de literatură***, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991.

BDD-A19410 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:24:25 UTC)